

Rapšu audzēšanas stratēģija 2013.-2020. gadam

1.Devums tautsaimniecībā

Pievienotā vērtība lauksaimniecībā, mežsaimniecībā un zivsaimniecībā (NACE 2.red.A, fakt.cenās) salīdzinot ar iepriekšējo gadu ir pieaugusi par 11,6 %. Lauksaimniecības (A01) vērtība kopējā IKP saglabā stabilu vietu - ik gadu tie ir 1,6 %.

2011.gadā lauksaimniecībā, medniecībā un mežsaimniecībā (NACE 2.red. A) bija nodarbināti 91,8 tūkst. cilvēku jeb par 11 % vairāk nekā iepriekšējā gadā. Nodarbinātība augkopībā, lopkopībā un medniecībā (A01) palielinājusies par 9,9 tūkst. cilvēkiem (70 tūkst.cilv.) jeb par 17 % un kopā veido 7,2 % no valstī nodarbināto skaita. No visiem 2011.gadā augkopībā, lopkopībā un medniecībā nodarbinātajiem 45,2 tūkst. bija vīrieši un 24,8 tūkst. sievietes.

Cenu izmaiņas lauksaimniecībā mēdz būt ievērojamas gadu no gada. Pēc straujā samazinājuma 2008.-2009. gados turpmākos divus gadus vērojama strauja cenu celšanās, kas daļai produktu (īpaši augkopībā) pat pārsniedza 2007.-2008.gados novēroto augstāko līmeni. Cenu kāpums novērots gandrīz visiem nozīmīgajiem augkopības produktiem, tajā skaitā rudziem pat par 39 %, rapšiem, miežiem un auzām par 30 %, kviešiem par 22 %, kartupeļiem par 17 %.

Kopējā lauksaimniecības preču izlaides vērtība bāzes cenās (ar produktu subsīdijām) 2011.gadā sasniedza 700 milj.latu, kas ir nozīmīgs (15 %) palielinājums pret iepriekšējo gadu. No tā 57,4 % veidoja augkopība, un tikai 42,6 % - lopkopība. Ir vērojams, ka pēdējos gados tieši augkopības nozare attīstās straujāk, jo 2006.gadā augkopība veidoja 52 % no lauksaimniecības preču produkcijas.

Rapšu vērtības dinamika 2006.-2011.gadā (bāzes cenās)

2006. g.	20,5 milj.Ls
2007. g.	39,4 milj.Ls
2008.g.	52,1 milj.Ls
2009.g .	35,2 milj.Ls
2010. g.	49,5 milj.Ls
2011. g.	64,7 milj.Ls

Lauksaimniecības preču galaprodukcijas struktūrā, rēķinot bāzes cenās, pēdējos gadus rapši nodrošina 6-8 %, bet, piemēram, graudi 24 %. 2011.gadā kopējā lauksaimniecības produkcijas struktūrā nav būtiskas izmaiņas, taču attiecībā uz rapšiem – kāpums ir līdz 9,2 %, kas saistīts tieši ar cenu kāpumu, jo sasniedza 300 Ls/t (iepriekšējā piec gadē cenas svārstījās +/- 200 Ls/t).

Avots: LVAEI (LEK)

Rapšu audzēšanas stratēģiju nevar veidot atrauti no graudkopības attīstības! Var pastāvēt specializētās graudkopības saimniecības, kurās, piemēram, neaudzē rapšus, bet gan dažādas graudaugu kultūras, taču nav iespējams veidot specializētās rapšu audzēšanas saimniecības. Rapšu audzēšana ir iespējama gan specializētajās augkopības, gan jauktajās augkopības – lopkopības saimniecībās.

2. Nomaksātie nodokļi

Pēc Valsts ieņēmumu dienesta rīcībā esošās informācijas, Latvijā pēc stāvokļa uz 2012.gada 1.janvāri Nodokļu maksātāju reģistrā reģistrēto nodokļu maksātāju skaits, kuru pamatdarbības veids atbilst NACE 2.red 01.grupas „Augkopība un lopkopība, medniecība un saistītas palīgdarbības” kodiem, izņemot 0170, bija **40 875**. No šiem nodokļu maksātājiem bija reģistrētas **22 684** zemnieku saimniecības un **1502** SIA, kas nodarbojas ar lauksaimniecisko ražošanu. Uz 2012.gada 1.janvāri lauksaimniecības nozarē ir reģistrēti 261 mikrouzņēmumu nodokļa maksātāji, no tiem 52 zemnieku saimniecības, 119 SIA, 24 individuālie uzņēmumi un 63 saimnieciskās darbības veicēji.

Valsts budžeta ieņēmumi no lauks. prod. ražotājiem sadalījumā pa nozarēm <u>2011.gadā</u> , tūkst.Ls Nozares	Iedzīvotāju ienākuma nodoklis	Uzņēmumu ienākuma nodoklis	Sociālās apdrošināšanas iemaksas	Pievienotās vērtības nodoklis	Akcīzes nodoklis	Dabas resursu nodoklis	Muitas nodoklis
Viengadīgo kultūru audzēšana	3333,59	522,8	5977,55	-2926,23	385,51	66,52	32,38
Daudzgadīgo kultūru audzēšana	146,22	36,33	304,81	-10,78	2,3	1,94	0,03
Augu pavairošana	34,55	3,84	70,21	18,45	-	0,09	-
Lopkopība	2669,63	563,24	5871,16	-6073,92	1,14	94,44	5,18
Jauktā lauks. (augkopība un lopkopība)	3328,15	363,97	6730,52	-2528,9	8,32	91,8	9,56
Lauks. papilddarbības un palīgdarbības pēc ražas novākšanas	362,73	89,16	747,54	116,28	0,06	5,68	32,31
Kopā:	9874,87	1579,34	19 701,79	-11 405,1	397,33	260,47	79,46

Valsts budžeta ieņēmumi no z/s 2008.–2011.gadā, tūkst.Ls	2008.	2009.	2010.	2011.
Iedzīvotāju ienākuma nodoklis	2738,7	2923,9	2230,9	3347,3
Uzņēmumu ienākuma nodoklis	1391,1	533,2	352,1	1028,8
Sociālās apdrošināšanas iemaksas	7799,6	6680,1	6182,5	7869,8
Pievienotās vērtības nodoklis	-3255,3	-2406,5	365,2	-4494,0
Akcīzes nodoklis	1,4	31,1	3,5	11,6
Dabas resursu nodoklis	133,3	110,1	110,6	145,1
Muitas nodoklis	37,9	27,2	12,4	10,8
Kopā:	8846,7	7208,1	9982,3	8037,8

Valsts budžeta ieņēmumi no lauks. pārstrādes uzņēmumiem 2011.gadā, tūkst.Ls Nozare	Iedzīvotāju ienākuma nodoklis	Uzņēmumu ienākuma nodoklis	Sociālās apdrošināšanas iemaksas	Pievienotās vērtības nodoklis	Akcīzes nodoklis	Dabas resursu nodoklis	Muitas nodoklis
Augu un dzīvnieku eļļu un tauku ražošana	251,8	6,3	430,0	-3483,5	1,7	2,0	0,0

Bruto darba samaksa lauksaimniecībā nodarbinātajiem 2011. gadā pēc CSP datiem ir 374 Ls.

LVAEI dati rāda sekojošu ainu: 2011. gadā ienākumi no lauksaimniecības ir 3304 jeb 304 Ls mēnesī.

Tātad iedzīvotāju ienākuma nodoklis par vienu nodarbināto būtu apmēram 56 lati mēnesī. Sadalot 3347 tūkst. Ls, ko VID norāda kā z/s samaksāto iedzīvotāju ienākuma nodokli, iznāk, ka šo nodokli maksā tikai apmēram 5000 saimniecības?!

Paņemot visas lauksaimniecības nozares kopumā, ieskaitot lopkopību, situācija nedaudz uzlabojas: 9875 tūkst Ls, kas nomaksāti kā iedzīvotāju ienākuma nodoklis, nodokļu maksātāju skaits pieaug - sasniedzot 15 000, kas jau būtu tuvu realitātei, proti, VID informācijai par 2011.gadā fiksētajiem uzņēmējiem apm. 25 000 (gan z/s gan SIA), kas nodarbojas ar lauksaimniecisko ražošanu.

Lai saprastu, cik tad ir patieso nodokļu maksātāju, nepieciešama detalizēta informācija no VID par lauksaimniecības produkcijas ražotājiem, jo vidējais statistiskais rādītājs situācijas izpratni tikai sarežģī. No vienas puses ir uzskaitītas 83 tūkstoši ekonomiski aktīvo lauku saimniecību, kuri skaitās ražotāji, bet, ja izvērtē nomaksātos nodokļus par nodarbināto, tad reāli algas tiek izmaksātas labi ja 20 000 lauksaimniecībā nodarbināto. Neskatoties uz pakāpenisku saimniecību palielināšanos, visos statistikas rādītājos dominē lieks tā saukto lauksaimnieku balasts!

Izdalīt atsevišķi nomaksātos nodokļus tieši no rapšu audzēšanas nav iespējams, jo kā jau norādīju – nav specializēto saimniecību, un parasti bez šīs kultūras saimniecībās nodarbojas ar vēl citu kultūru audzēšanu. Darbaspēka izmantošana viena hektāra rapšu izaudzēšanai aizņem ne vairāk kā mēnesi gada griezumā, ieskaitot tehnikas remontus un cita veida pakalpojumus. Nodokļu ziņā lielākās summas sastāda PVN.

3. Attīstības tendences

Rapšu audzēšana Latvijā atsākās pēc valstiskās neatkarības atgūšanas ap 1994. gadu, ienākot vietējā lauksaimniecības tirgū ārzemju kompānijām. Ārvalstu kompānijas ienāca gan ar modernu tehniku, gan tehnoloģijām un sēklas materiālu. Pirmie mēģinājumi vairumam saimniecību bija negatīvi, taču bija arī vairāki veiksmes gadījumi, kas iedrošināja vietējos lauksaimniekus turpināt rapšu audzēšanu. Būtiska platību palielināšanās notika pēc tam, kad lauksaimniekiem bija iespēja startēt uz pirmsiestāšanās ES finansējumu SAPARD veidā. Ar modernu tehniku bija vieglāk izpildīt rapšiem tik nepieciešamo augsto agrotehnikas līmeni. Ekonomiski pamatota ražošana izvērtās pēc lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības „Latraps” izveidošanas 2000. gadā, kas intensīvi popularizēja rapšu audzēšanu. Kooperatīvam paverot eksporta iespējas, zemniekiem radās motivācija platības palielināt, jo kļuva saprotami cenu veidošanās mehānismi, kā arī radās veselīga konkurence jau vietējā tirgū ienākušajiem, pamatā ārvalstu kompāniju, graudu un rapšu uzpircējiem.

Pēc iestāšanās ES un hektārsubsīdiju saņemšanas lauksaimnieki rapšu platības pakāpeniski palielina. Vairākiem vietējiem uzņēmējiem rodas iespēja veidot rapšu pārstrādi uz vietas. Apjomi gan nav lieli, jo nav izveidots stabils tirgus rapšu spiešanas blakusproduktam – raušiem. Turklāt lopbarības ražotāji labprātāk izmanto sojas spraukus, kas ir galvenie konkurenti arī cenu ziņā. Auksti spiestas rapšu eļļas noiets, pārtikai Latvijā ir niecīgs, tāpēc tiek meklēti citas realizācijas iespējas. Uzplaukst biodīzeļdegvielas izmantošanas iespējas. Tiek būvētas biodīzeļdegvielas rūpnīcas – lokālas, ar nelielām pārstrādes jaudām. Izņēmums ir „Bio-Venta” Ventspils ostā, kuras jaudas paredz pārstrādāt visu Latvijā izaudzētos rapšus.

Situācija tirgū mainās pēc 2007. gada, kad mainās situācija par labu pārtikas, ne enerģijas ražošanai no graudiem un rapšiem. Nostabilizējas rapšu eksports, samazinās pārstrāde vietējos uzņēmumos.

Optimālais risinājums, protams, būtu maksimāla rapšu pārstrādes veicināšana uz vietas Latvijā, tādējādi radot lielāku pievienoto vērtību. Turklāt būtiski mainījies lopbarības tirgus un būtiski pieaugusi interese par rapšu raušiem, īpaši piena lopkopībā, ko daļēji sekmējuši vietējo zinātnieku (SIGRAS pētnieku) atzinumi par rapšu raušu piemērotību liellopu ēdināšanā. Taču ņemot vērā

nelielās ražošanas jaudas un neskaidro situāciju biodīzeļdegvielas tirgū, stabilais rapšu eksporta tirgus ir labs buferis krīzes gadījumos.

Lauksaimnieku uzdevums nozares stabilizācijai un tālākai attīstībai: celt ražību!

4. Nozares struktūra

2011. gadā Lauku Atbalsta dienesta veiktie LIZ apsekošanas rezultāti ir sekojoši: no kopējās LIZ 2 335 349 ha 86,6 % jeb 2 022 746 ha skaitās kopti, bet 13,4 % jeb 312 607 ha ir neapstrādātā LIZ.

Vienotajam platības maksājumam (VPM) 2011.gadā deklarētā lauksaimniecībā izmantojamās zemes (LIZ) platība bija 1 538 065 ha, jeb 71,6 % no lauku bloku platības (2 147 206 ha uz 20.03.2010.).

Atbalstam deklarētās kultūraugu platības 2011.gadā ietvēra 648 544 ha, jeb 42,2 % no VPM deklarētās platības.

Savukārt 2010. gadā CSP veiktā lauksaimniecības skaitīšanas laikā iegūti sekojoši lielumi: no kopējās platības 2 879,1 tūkstošiem ha LIZ ir 1 933,8 tūkst. ha, aramzeme 1 120 tūkst. ha, no tās sējumi 1 045 un papuve 75 tūkstoši ha.

Tādat datu interpretācija saglabājas!

Rapšu nozares analīze bez izpratnes par kopējo graudkopības nozari ir netālredzīga. Lai gan pēdējos septiņus gadus noticis pakāpenisks ar rapšiem aizņemto platību pieaugums, tas nav bijis tik izteikts, kā, piemēram, kviešiem gan vasaras, gan ziemas. Sējumu kopplatība ir palielinājusies, tomēr tikai uz vienas kultūras rēķina (jau pieminētie kvieši). Pēdējos gadus samazinājies gan ziemas miežu, gan rudzu platības, taču visnegaidītākais kritums ir vasaras miežiem. Tritikāles, griķu un auzu sējumu platības būtiski nemainās. Sējumu platību palielināšanās notiek ar lielu inerci un būtiski kādas kultūras, ieskaitot rapšu, dubultošanās dažos gados nav prognozējama. Diemžēl graudaugu ražu līmenis pēdējos desmit gadus palicis nemainīgs, kas drīzāk norāda uz neprecīzu uzskaiti un ekstensīvu lauksaimnieciskās produkcijas ražošanu, nevis optimistiskām prognozēm par graudkopības straujo attīstību.

Lauksaimniecības kultūru sējumu platības, tūkst. ha

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Sējumu kopplatība, tai skaitā	540	595	621,1	626,8	634	652,1	647,9
Graudaugi, tai skaitā	469	511,8	521,9	544,2	541	541,5	526,6
Ziemāji, tai skaitā	187	210,8	234,9	250,5	295	287,9	243,2
Kvieši	132	152,3	159,4	170,4	212	225,8	200,9

Rudzi	39,3	42,8	57,5	59	59	34,6	28,4
Tritikāle	13,3	11,3	12,4	13,8	13,1	12,1	9,9
Vasarāji, tai skaitā	282	301	287	293,7	246	253,6	283,4
Kvieši	55,4	62,8	65,2	86,2	73,3	81,8	110,4
Mieži	146	149,8	139,7	123,9	94,6	91,1	94,7
Auzas	58	62,9	62,4	66,2	60,6	63,3	59,3
Griķi	10,4	14	10,7	10,4	10,1	8,2	9,5
Rapši	71,4	83,2	99,2	82,6	93,3	110,6	121,3
Vasaras			48,8	33,8	32,5	43,0	77
Ziemas			50,4	48,8	60,8	67,6	44,3

Avots: CSP

PROJEKTU LĪDZFINANŠĒ
EIROPAS SAVIENĪBA

ELFLA

EIROPAS LAUKSAIMNIECĪBAS FONDS LAUKU ATĪSTĪBAI:
EIROPA INVESTĒ LAUKU APVIDOS

Saskaņā ar Latvijas Republikas Zemkopības ministrijas un SIA „Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs”
2012. gada 27. janvārī noslēgto līgumu Nr. 2012/16, aktivitāte „Nozaru ekspertu ziņojumi”

Atbalsta Zemkopības ministrija un Lauku atbalsta dienests

	Lauka apstiprinātā platība ha							
	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
V-vasaras rapši; Z-ziemas rapši								
VAustrumlatgales	1261,91	2086,80	2535,69	2608,44	896,84	1181,92	1371,15	2169,84
ZAustrumlatgales	135,72	116,23	211,58	481,01	270,75	315,65	306,04	654,47
VDienvidkurzeme	3063,73	3551,20	5349,00	3574,90	5189,26	4938,78	4930,05	11921,81
ZDienvidkurzeme	1214,47	2952,94	4041,19	7809,99	6323,47	9149,42	14775,75	8522,53
VDienvidlatgale	3290,26	3143,53	4209,27	3877,81	2112,93	1989,04	3585,87	5801,77
ZDienvidlatgale	98,30	461,31	136,09	588,86	427,96	803,44	617,84	602,24
VLielrīga	3825,15	5779,91	5158,06	3535,10	2491,59	3254,67	4743,32	5941,15
ZLielrīga	631,31	934,26	1535,17	2657,79	2662,91	2404,29	2665,07	2937,42
VViduslatvija	2480,19	3452,90	4505,29	4397,37	2605,42	3279,18	4345,93	7509,91
ZViduslatvija	142,40	260,46	166,70	1316,70	1404,10	1193,19	1293,67	1131,92
VZemgale	14448,39	13317,55	13352,17	12603,09	5312,94	2899,80	5979,12	20831,89
9009,62	12176,92	16070,75	29171,90	28633,31	36284,89	34596,79	20107,76	
VZiemeļaustrumu	3875,98	4739,28	5645,10	4977,76	4122,99	5065,02	5340,43	6650,51
ZZiemeļaustrumu	173,80	189,81	162,92	511,63	730,67	750,04	1453,73	1782,97
VZiemeļkurzeme	4319,99	5186,30	6535,18	5872,00	4635,05	3555,83	5321,10	9119,12
ZZiemeļkurzeme	2137,22	2551,19	3301,94	5445,32	6163,23	8013,56	8592,44	5428,22
VZiemeļvidzeme	5363,45	6345,23	7624,00	6602,49	6456,79	6333,05	7202,97	6871,16
ZZiemeļvidzeme	1142,93	2040,26	1028,89	2160,24	2327,15	1697,31	2004,95	2746,76

Avots: LAD

Salīdzinot LAD informāciju pa rapšu sējplatībām, izdarāmi sekojoši secinājumi: 7 gadu periodā rapšu (gan vasaras, gan ziemas) sējplatības nav būtiski mainījušās Austrumlatgales, Ziemeļvidzemes un Viduslatvijas reģionos, kur pārsvars ir vasaras rapšu sējplatībām. Ziemas rapšu sējplatības palielinās Dienvidkurzemes un Ziemeļkurzemes reģionos, acīmredzot lielāka uzmanība tiek pievērsta agrotehnikai, paaugstinot rapšu ziemospēju. Proporcioniāli maz ziemas rapšu ir Lielrīgas reģionā, turklāt pēdējos 5 gadus izaugsme nav vērojama. Zemgalē notiekošais ir likumsakarīgs – pakāpeniski pieaug kopējā rapšu sējplatība, samazinās vasaras rapšu sējplatības (izņemot 2011. gadu saistībā ar skarbajiem ziemošanas apstākļiem), pieaug ziemas rapšu platība.

Tātad kopējā tendence – saimniecības pakāpeniski pāriet uz ziemas rapšu audzēšanu pamatā ekonomisku apsvērumu vadīti. Atsevišķos gados novērotais vasaras rapšu pieaugums tomēr saistīts ar to, ka ziemas rapšus nav varēts iesēt optimālos termiņos, tādējādi rezervējot platības vasarājiem, vai pēc nelabvēlīgas ziemošanas rapšu platības tiek pārsētas.

Rapšu sējumu platība, kopražā un vidējā ražība reģionos 2010. gadā

Statistiskais reģions	Sējumu platība ha	Kopražā t	Vidējā ražība cnt/ha
Latvija kopā	110 561	226 359	20,5
Pierīga	15 520	32 835	21,2
Vidzeme	14 600	20 010	13,7
Kurzeme	25 474	52 488	20,6
Zemgale	46 096	111 602	24,2
Latgale	8 871	9 424	10,6

(pēc CSP lauks. skait. rez.)

Lai gan tieši Latgale tiek novērtēta kā potenciāls rapšu sējplatību palielinājumam (mazapstrādāti lauki, nav konkurences uz platībām – neliels lopu blīvums, nav biogāzes ražotāju u.c.), jo pieaug kooperatīvu aktivitāte un tiek veidoti pirmapstrādes punkti, statistika ir iznīcinoša – pie tādas ražības rapšu audzēšana nav ekonomiski pamatota!

Rapšu sējumu platību sadalījums pēc saimniecību lieluma tūkst.ha (pēc CSP)

	Visās saimniecībās	Lielajās	Vidējās	Mazajās
2007	99,2	78,7	16,5	4
2008	82,6	58,6	22,4	1,6
2009	93,3	77,6	13,6	2,1
2010	110,6	85,6	19,7	5,3

(pēc CSP lauks. skait. rez.)

2010. gadā saskaitītas 1710 saimniecības ar rapšu sējumiem, 50 % no kopējo saimniecību skaita apsaimnieko platību līdz 20 ha, no kopējās rapšu platības tas aizņem 6,2 % un vidējā ražība ir 15,5cnt/ha. Savukārt 67 saimniecības, kuras apsaimnieko virs 300 hektāriem nodrošina 32 % no kopējās rapšu platības, sasniedzot vidējo ražību 23,6 cnt/ha. Rapša sējplatības vidēji vienā saimniecībā ir 64 hektāri. 2011. gadā rapšu audzētāju skats gan ir nedaudz samazinājies – 1578, arī vidējā raža nedaudz samazinājusies, bet kopīgās tendences nemainās.

Vidējā raža cnt/ha

	2007	2008	2009	2010	2011
Kopā vidēji	19,8	24	21,9	20,5	18,1
Ziemas rapsis	23,5	30	25	25,1	20,1
Vasaras rapsis	16,1	15,4	16,2	13,2	16,9

(pēc CSP)

Vidējo ražību sadalījums pēc saimniecību lieluma cnt/ha

	Visās saimniecībās	Lielajās	Vidējās	Mazajās
--	--------------------	----------	---------	---------

 PROJEKTU LĪDZFINANŠĒ
EIROPAS SAVIENĪBA

 EIROPAS LAUKSAIMNIECĪBAS FONDS LAUKU ATTĪSTĪBAI:
EIROPA INVESTĒ LAUKU APVIDOS

Saskaņā ar Latvijas Republikas Zemkopības ministrijas un SIA „Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs”
2012. gada 27. janvārī noslēgto līgumu Nr. 2012/16, aktivitāte „Nozaru ekspertu ziņojumi”

Atbalsta Zemkopības ministrija un Lauku atbalsta dienests

2007	19,8	21,1	16,3	10
2008	24	26,3	18,6	15,1
2009	21,9	22,9	17,8	11,4
2010	20,5	21,8	16	14,8

(pēc CSP lauks. skait. rez.)

Ņemot vērā 2010. gadā lauksaimniecības skaitīšanas laikā iegūtos rādītājus par tehnisko nodrošinājumu, mazās saimniecības ir praktiski nenodrošinātas ar graudu kombainiem. Tāpat atkarīgas no pakalpojuma sniedzējiem. Lauksaimniecības tehnikas pakalpojumu serviss Latvijā ir mazattīstīts, galvenokārt balstās uz savstarpējām kaimiņattiecībām. Iespējams, tas ir viens no zemo ražu iemesliem – precīzas rapšu audzēšanas agrotehnikas neievērošana un novēlota novākšana tehnikas trūkuma dēļ. No otras puses, nelielām saimniecībām nekad nebūs iespējas iegādāties, piemēram, kombainus. Specifiska tehnika ir ļoti dārga un tās atmaksāšanās laiks ir ilgs pat pie noteiktām platībām. Virspusējas aplēses liecina – kombainu var iegādāties saimniecība, kurai ir vismaz 300 ha, turklāt atmaksāšanās būs 12 gadu laikā!

Līdzīga situācija veidojas, analizējot situāciju par graudu kaltēm un transportēšanas iespējām.

2011.gadā rapša sējplatības pieaugušas par 9,7 %, sēklu kopievākums samazinājās par 7,2 tūkst. t jeb 3 %. Vidējā ražība no 1 ha samazinājusies no 20,5 cnt 2010.gadā līdz 18,1 cnt 2011.gadā. Tas ir izskaidrojams ar to, ka 2011.gadā vasaras rapšu platības palielinājās par 79 % savukārt ražīgāko ziemas rapšu platības samazinājās par 35 % salīdzinājumā ar 2010.gadu. Ziemas rapšu īpatsvars pret kopējo rapša platību samazinājies no 62 % 2010.gadā līdz 36 % 2011.gadā, palielinoties vasarāju sējumiem.

Straujš vasaras rapšu palielinājums ir saistīts ar 2010.gada bargo ziemu, kad nepārziemoja daļa ziemāju un ziemas rapšu platības, kuras pavasarī tika pārsētas ar vasaras rapšiem vai vasarāju graudaugiem.

Rapšu iepirkuma cenas 2011.gada laikā samazinājās par 25 %, decembrī sasniedzot 279,94 Ls/t, līdzīga tendence bija vērojama arī Parīzes biržā Matif, kur 2011.gada nogalē rapšu cenas par piegādēm nākotnes līgumu darījumu ietvaros samazinājās par 10 % (2011.gada decembrī līdz 308 Ls/t). Iepriekšējā periodā kopš 2006. gada rapšu cenas turējās 180 -200-250-180-230 Ls/t

(CSP dati)

5. Saražotās produkcijas apjoms

Kopraža tūkst. ha

	2007	2008	2009	2010	2011
Kopraža	196,9	198,5	204,7	226,3	219,1
Ziemas rapsis	118,3	146,4	152,6	169,6	88,9
Vasaras rapsis	78,6	52,1	52,6	56,7	130,2

(pēc CSP)

PROJEKTU LĪDZFINANŠĒ
EIROPAS SAVIENĪBA

EIROPAS LAUKSAIMNIECĪBAS FONDS LAUKU ATTĪSTĪBAI:
EIROPA INVESTĒ LAUKU APVIDOS

Saskaņā ar Latvijas Republikas Zemkopības ministrijas un SIA „Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs”
2012. gada 27. janvārī noslēgto līgumu Nr. 2012/16, aktivitāte „Nozaru ekspertu ziņojumi”

Atbalsta Zemkopības ministrija un Lauku atbalsta dienests

Kopraža sadalījums pēc saimniecību lieluma tūkst. t

	Visās saimniecībās	Lielaizās	Vidējās	Mazajās
2007	196,9	166	26,9	4
2008	198,5	154,4	41,7	2,4
2009	204,7	178	24,3	2,4
2010	226,3	186,7	31,6	8

(pēc CSP lauks. skait. rez.)

Rapši ieņem nozīmīgāko vietu Latvijas eļļas augu importā un eksportā – 2011.gadā 60 % no importētajiem eļļas augiem (vērtības izteiksmē) un 83 % no eksportētajiem eļļas augiem veidoja tirdzniecība ar rapšiem. Salīdzinot ar 2010.gadu, 2011.gadā rapšu imports Latvijā palielinājies par 57 % (importētas 69 676 t ar vidējo importa cenu 350,38 Ls/t), savukārt eksports samazinājies par 13 % (eksportētas 162 163 t ar vidējo eksporta cenu 304,17 Ls/t, kas ir par 22 % augstāka nekā 2010.gadā).

Diemžēl nav pieejami precīzi dati par vietējā tirgū realizētiem rapšiem, kas tiek izmantots pārstrādē, ar mērķi iegūt pārtikas eļļu.

6.Pārstrādei nodotais realizācijas produkcijas apjoms

Rapšu pārstrādi Latvijā lielākā mērā var saistīt ar biodīzeļdegvielas ražošanu. Biodegvielas likumā noteiktais mērķis, ka līdz 2010. gada 31. decembrim biodegvielai jāveido ne mazāk kā 5,75% no kopējā tautsaimniecībā esošās transportam paredzētās degvielas daudzuma, tomēr netika sasniegts. Straujš biodegvielas īpatsvara enerģijas galapatēriņā pieaugums 2011. gadā skaidrojams ar MK 2000. gada 26. septembra noteikumiem Nr.332 „Noteikumi par benzīna un dīzeļdegvielas atbilstības novērtēšanu”, kas noteica, ka sākot ar 2009. gada 1. oktobri Latvijā tiek ieviests 5% obligātais biodegvielu piejaukums fosilajai degvielai, kā arī 2009. gadā tika izmaksāts tiešais valsts atbalsts un uzņēmumi varēja palielināt savas ražošanas jaudas. Obligātais 5% piejaukums dīzeļdegvielai tiek īstenots tikai vidēji 7 mēnešus gadā.

Biodīzeļdegviela, salīdzinot ar 2005. gadu, 2010. gadā tika saražota par aptuveni 41,3 tūkst. t jeb 20,7 reizes vairāk, patērēta par aptuveni 18,8 tūkst. t jeb 7,5 reizes vairāk, eksportēta par aptuveni 27,5 tūkst. t vairāk, bet importēta par aptuveni 2,7 tūkst. t vairāk. Biodīzeļdegviela 2011. gadā tika saražota par aptuveni 10,5 tūkst. t jeb par 24 % vairāk, transportā patērēta par aptuveni 17,3 tūkst. t jeb par 82 % vairāk, eksportēta par aptuveni 16,8 tūkst. t jeb par 61 % vairāk, bet importēta par 27,6 tūkst. t vairāk. Vienlaicīgi jāatzīmē, ka aptuveni 82 % no 2011. gadā saražotās biodīzeļdegvielas tika eksportēti.

Biodīzeļdegvielas ražošana, imports, eksports un patēriņš, tūkst. t

PROJEKTU LĪDZFINANŠĒ
EIROPAS SAVIENĪBA

EIROPAS LAUKSAIMNIECĪBAS FONDS LAUKU ATTĪSTĪBAI:
EIROPA INVESTĒ LAUKU APVIDOS

Saskaņā ar Latvijas Republikas Zemkopības ministrijas un SIA „Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs” 2012. gada 27. janvārī noslēgto līgumu Nr. 2012/16, aktivitāte „Nozaru ekspertu ziņojumi”

Atbalsta Zemkopības ministrija un Lauku atbalsta dienests

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Ražošana	2,100	6,729	9,092	28,115	44,960	43,447	53,935
Imports	0,816	0,024	0,102	-	-	3,471	31,100
Eksports	-0,026	-4,508	-6,770	-19,301	-48,403	-27,529	-44,350
Krājumu izmaiņas	-	-0,616	-0,470	-6,609	5,395	2,342	0,020
Kopējais patēriņš	2,890	1,629	1,954	2,205	1,952	21,731	40,665
Pārveidošanas sektors	-	-	-	-	-	-0,214	-1,397
Zudumi	-	-	-	-	-	-	-
Gala patēriņš, tai skaitā	2,890	1,629	1,954	2,205	1,952	21,517	39,268
- transportā	2,890	1,544	1,915	2,169	1,737	21,158	38,496
- rūpniecībā un būvniecībā	-	0,085	0,039	0,036	0,215	0,236	0,027
- citās nozarēs	-	-	-	-	-	0,123	0,745

(Avots: CSP)

Biodīzeļdegviela praktiski tika saražota tādā apjomā, kā tika prognozēts. Līdz ar to var secināt, ka biodeģvielas ražošanas ir notikusi tikai finansiāli atbalstāmās kvotas ietvaros.

Biodīzeļdegvielas ražošanas jaudas un to noslodze

Uzņēmums	Ražošanas jauda 2010. gadā, tūkst. t/gadā	Ražošanas jauda 2011. gadā, tūkst. t/gadā	Saražotais biodīzeļdegvielas apjoms 2011. gadā, tūkst. t	Ražošanas jaudu noslodze 2011.gadā, %
SIA „Bio-Venta”	100	100	51,42	51,42
SIA „Delta Rīga”	14	8	0,77	9,6
LPKS „LATRAPŠ”	30	30	2,63	8,77
SIA „Mamas D”	7	7	0,98	14,0
SIA „Mežrozīte”	40	8	3,74	46,75

SIA „Oniors”	18	20	0,13	0,65
Kopā	209	173	59,67	31,24
SIA „VL Bunkerings”	18	18	0	0

(Avots: LBBA, LPKS „LATRAPs” un SIA „VL Bunkerings”)

Arī 2011.gadā biodīzeļdegvielu ražoja visi 6 iepriekš minētie uzņēmumi, taču to kopējā jauda ir samazinājusies par aptuveni 17 % (no 209 tūkst. t 2010. gadā līdz 173 tūkst. t 2011. gadā). Neskatoties uz to, ka, salīdzinot ar 2010. gadu, biodīzeļdegvielas ražošanas jaudas ir samazinājušās un saražotais biodīzeļdegvielas apjoms palielinājies, pieejamās biodīzeļdegvielas ražošanas jaudas tika noslogotas tikai par aptuveni 31%.

Biodegvielas izmantošana būtu jāveicina ar dažādiem netiešā atbalsta pasākumiem, taču ne ar tiešā atbalsta maksājumiem.

Lai nodrošinātu, ka biodegvielas un bioloģiskie šķidrie kurināmie, kurus ieskaita ES mērķī attiecībā uz atjaunojamās enerģijas patēriņu transporta sektorā, rada vismaz 35 % siltumnīcefekta gāzu (turpmāk – SEG) emisiju ietaupījumus salīdzinājumā ar fosilajiem kurināmajiem, kuri tiek aizstāti, tiem jāatbilst ilgtspējības kritērijiem. Latvijai, lai sasniegtu atjaunojamās enerģijas patēriņa mērķi transportā, ir būtiski veicināt ilgtspējības kritērijiem atbilstošu biodegvielu ražošanu un izmantošanu, jo tikai tādas biodegvielas izmantošana būs ieskaitāma 10 % mērķī transportam, kas jāsasniedz līdz 2020. gadam.

Ministru kabinets 2011. gada 5. jūlijā pieņēma noteikumus Nr. 545 „Noteikumi par biodegvielu un bioloģisko šķidro kurināmo ilgtspējas kritērijiem, to ieviešanas mehānismu un uzraudzības un kontroles kārtību”, ar kuriem tika pārņemtas Direktīvas 2009/28/EK un Direktīvas 2009/30/EK prasības attiecībā uz biodegvielu un bioloģisko šķidro kurināmo ilgtspējas kritērijiem un ieviesta Latvijas nacionālā sertificēšanas shēma. Latvijas nacionālā sertificēšanas shēma ir atbilstības apliecināšanas sistēma par atbilstību ilgtspējības kritērijiem (gan attiecībā un Latvijā audzētām biodegvielu un bioloģisko šķidro kurināmo ražošanas izejvielām, gan attiecībā uz Latvijā ievestām vai importētām biodegvielu un bioloģisko šķidro kurināmo izejvielām un starpproduktiem, kuri paredzēti biodegvielu un bioloģisko šķidro kurināmo ražošanai un patēriņam Latvijā, gan arī attiecībā uz Latvijā ievestām vai importētām biodegvielām vai bioloģiskajiem šķidrājiem kurināmajiem).

Personām, kuras vēlas darboties nacionālās sertificēšanas shēmas ietvaros jāreģistrējas Lauku atbalsta dienesta (turpmāk – LAD) klientu reģistrā. Apliecinājumu par Latvijas Republikas teritorijā iegūtas lauksaimniecības un mežsaimniecības izcelsmes biomasas atbilstību ilgtspējības kritērijiem, tas ir, apliecinājumu, ka izejvielas nav iegūtas no zemes platībām ar augstu bioloģisko daudzveidību un zemes platībām ar augstu oglekļa koncentrāciju, izejvielu audzētājam izsniedz LAD.

Saskaņā ar LAD sniegto informāciju, LAD 2011. gadā ir izsniedzis 94 apliecinājumus par zemes platību atbilstību ilgtspējības kritērijiem. Kopējā apstiprinātā zemes platība ir 29,5 tūkst. ha. Ņemot vērā MK noteikumu Nr.545 7.pielikuma 1.tabulā norādītās references ražas 2011. gadam, pieejamais biodegvielas ražošanas izejvielu maksimālais kopapjoms no apstiprinātajām zemes platībām ir aptuveni 188,9 tūkst. t.

2011.gadā apstiprinātās zemes platības, kas atbilst ilgtspējības kritērijiem

Biodegvielas ražošanas izejvielas (kultūraugi)	Apstiprinātā zemes platība, tūkst. ha	Maksimālā ražība, t/ha	Pieejamais biodegvielas ražošanas izejvielu maksimālais kopapjoms, tūkst. t
Kvieši, tai skaitā	13,88	-	-
-vasaras	4,34	7	30,38
-ziemas	9,54	9,4	89,65
Rudzi	1,07	7	7,49
Auzas	0,42	5	2,08
Tritikāle	0,03	7	0,22
Rapsis, tai skaitā	14,09	-	-
-vasaras	7,60	3,5	26,61
-ziemas	6,49	5	32,45
Kopā	29,49	-	188,88

(Avots: LAD)

Lai novērtētu SEG emisijas, ko rada lauksaimniecības izejvielu audzēšana, Ekonomikas ministrija 2011.gadā veica pētījumu par SEG emisijām, ko rada biodegvielu izejvielu – rapšu un kviešu audzēšana Latvijā. Saskaņā ar Pētījuma rezultātiem SEG emisijas, ko rada rapšu audzēšana Latvijā ir 21,8 gCO₂_{ekv}/MJ jeb par aptuveni 25% zemākas par Direktīvas 2009/28/EK V pielikuma D daļā norādītajām SEG emisijām, no rapšu audzēšanas, savukārt, SEG emisijas, ko rada kviešu audzēšana Latvijā, ir 23,5 gCO₂_{ekv}/MJ jeb par aptuveni 2,2% augstākas par Direktīvas 2009/28/EK V pielikuma D daļā norādītajām SEG emisijām no kviešu audzēšanas. Līdz ar to Pētījuma rezultāti parādīja, ka Latvijā audzētās un biodegvielas ražošanā izmantojamās

PROJEKTU LĪDZFINANŠĒ
EIROPAS SAVIENĪBA

EIROPAS LAUKSAIMNIECĪBAS FONDS LAUKU ATTĪSTĪBAI:
EIROPA INVESTĒ LAUKU APVĪDOS

Saskaņā ar Latvijas Republikas Zemkopības ministrijas un SIA „Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs” 2012. gada 27. janvārī noslēgto līgumu Nr. 2012/16, aktivitāte „Nozaru ekspertu ziņojumi”

Atbalsta Zemkopības ministrija un Lauku atbalsta dienests

lauksaimniecības izejvielas (rapši un kvieši) atbilst Direktīvas 2009/28/EK V pielikuma D daļā norādītajām SEG emisijām no lauksaimniecības izejvielu audzēšanas, un atsevišķiem biodegvielu ražošanas uzņēmumiem, piemēram, SIA „Bio-Venta” jau šobrīd ļauj sasniegt 57% SEG ietaupījumus no biodegvielu ražošanas.

Saskaņā ar MK 2005. gada 18. oktobra noteikumiem Nr. 772 „Noteikumi par biodegvielas kvalitātes prasībām, atbilstības novērtēšanu, tirgus uzraudzību un patērētāju informēšanas kārtību” (turpmāk – MK noteikumi Nr.772) 2.5. apakšpunktu Latvijā kā noteiktu veidu iekšdedzes dzinējos izmantojamu degvielu atļauts realizēt arī tīru rapšu sēklu eļļu un citas no eļļas augiem iegūtas tīras nerafinētas vai rafinētas augu eļļas. Latvijā tīras rapšu eļļas izmantošanai vislielākā pieredze ir SIA „Iecavnieks”. Uzņēmuma speciālisti kopā ar Latvijas Lauksaimniecības universitātes Spēkratu institūtu vairākas tehnikas vienības ir pārkārtojuši darbam ar tīru rapšu eļļu, kā arī piedāvā iespēju aprīkot auto vai smago tehniku eļļas izmantošanai dīzeļmotora darbināšanai. Vairākas šādas aprīkotas tehnikas vienības ir arī zemnieku saimniecībās.

Informācija par rapšu sēklu eļļas, kas tiek izmantota kā degviela, realizāciju, Latvijā nav pieejama.

Latvijas biodegvielu ražotāju iepirktais izejvielu daudzums biodegvielas ražošanai, tūkst. t

Gads	Graudu			Rapšu sēklas			Rapšu eļļa			Kopā
	Latvijā	ES	Ārpus ES	Latvijā	ES	Ārpus ES	Latvijā	ES	Ārpus ES	
2005	14,05	0	0	0	0	0	0	0	0	14,05
2006	32,34	3,14	0	2,28	0	0,27	0	0	0	38,03
2007	37,01	3,11	0	3,99	0	1,38	0	0	0	45,49
2008	24,75	7,28	0	18,65	13,30	11,54	5,37	0,03	0,50	81,42
2009	29,53	14,35	0	50,64	6,37	28,17	9,71	0,03	9,71	121,8
2010	29,89	27,72	0	40,72	3,30	17,79	2,81	0,03	8,04	130,3
Kopā 2005-2010	167,57	55,6	0	116,28	22,97	59,15	17,89	0,09	18,25	431,09
2011	1,06	6,07	0	47,40	25,22	15,72	0	4,08	23,53	123,08
Kopā 2005-2011	168,63	61,67	0	163,68	48,19	74,87	17,89	4,17	41,78	554,17

(Avoti: LBBA, SIA „VL Bunkerings”)

Biodīzeļdegvielas ražošanai Programmas darbības laikā tika iepirktas 198,4 tūkst. t rapšu sēklas, no tām Latvijā tika iepirktas vairāk kā puse - aptuveni 116,28 tūkst. t jeb 58,6%, kas ir aptuveni 10,6% no rapšu kopražas

Programmā tika paredzēts, ka biodeģvielas ražošanai patēriņam vietējā tirgū 2010. gadā, tas ir 43 tūkst. t biodīzeļdegvielas un 32 tūkst. t bioetanolā ražošanai, būtu nepieciešami nepārtikas kultūru sējumi 72 tūkst. ha (46 tūkst. ha rapšu sējumi un 26 tūkst. ha graudaugu sējumi) platībā.

7. Nomātās zemes īpatsvars apsaimniekotajās platībās

Pēc CSP 2010. gada lauksaimniecības skaitīšanas datiem no 1177,1 tūkstošiem hektāru 65,5 % atrodas lauku saimniecību īpašumā, 31,4 % - nomā, daži tūkstoši hektāru diemžēl vēl atrodas nenokārtotās juridiskās attiecībās. Pierīgā, Zemgalē, Vidzemē un Kurzemē īpašumā ir no 60 – 66% LIZ, Latgalē - 75 %.

Straujš nomas maksas pieaugums vērojams pēdējo divu gadu laikā, lauksaimniecības tirgū ienākot jaunam tirgus dalībniekam – biogāzes ražotnēm, kuru uzturēšanai nepieciešamas papildus platības, piemēram, kukurūzas audzēšanai. Būtisks nomas maksas pieaugums sasniegts Zemgalē (pārsniedzot līdzšinējos „griestus” vienotā platības maksājuma apmērā), tālāk seko Kurzeme un Vidzeme.

8. ES un valsts atbalsta devums nozares attīstībai

Rapša audzētāji, līdzīgi kā graudaudzētāji saņem pamata maksājumus - vienoto platībmaksājumu un valsts papildinošos maksājumus. Pieaugot platībām, katru gadu likmei tiek piemērots samazinājums, tāpēc atbalsta apjoms katru gadu samazinās!!!

Rapšaudzēšanai nav bijis pieejams nacionālajās subsīdijās iespējama atbalsts.

Attiecībā uz pētījumiem, saistībā ar rapšaudzēšanu, jāatzīmē būtiskākie: pēdējo trīs gadu laikā norisinās Zemkopības ministrijas pasūtījums „Minerālmēslu maksimālo normu noteikšana kultūraugiem” – vada LLU prof. A. Ruža un „Kultūraugu kaitīgo organismu izplatības, postīguma un attīstības ciklu pētījumi kaitīguma sliekšņu izstrādāšanai integrētajā augu aizsardzībā”- vada LLU prof. B. Bankina. Šie ir neatkarīgi pētījumi līdztekus sēklu un augu aizsardzības līdzekļu izplatītājfirmu apmaksātiem demonstrējumiem dažādos reģionos (pamatā tomēr Zemgalē). Šāda veida demonstrējumi ir būtisks lauksaimnieku izglītošanas veids, taču jāņem vērā firmu intereses, kas bieži vien nesakrīt ar neatkarīgu ekspertu ieteikumiem. Tāpēc valsts uzdevums ir radīt objektīvu, patērētājiem nepieciešamu, informācijas bāzi, pasūtot neatkarīgus izmēģinājumus.

VPM izlietojums 2010. un 2011.gadā	Likme, LVL/ha	Apmaksātā VPM platība, ha	Saņēmēju skaits	Piešķirtā summa, LVL	Izmaksātā summa, LVL
2010.	44,35	1 519 813	64 054	67 856 238	66 876 120

2011.	53,50	1 536 016	62 221	78 916 718	77 612 872
-------	-------	-----------	--------	------------	------------

2009.-2011.gadā PVTM piešķirtais un izmantotais finansējums PVTM/atdalītie PVTM	Gads	Atbalsta likme	Piešķirtais finansējums, milj.LVL	Izmantotais finansējums, milj.LVL	Izmantotā atbalsta īpatsvars, %	Apmaksāto iesniegu skaits	Apmaksātais vienību skaits
PVTM par laukaugiem, Ls/ha	2009	19,42	12,36	12,36	100	25 678	640 153 ha
Atdalītais PVTM par laukaugiem, Ls/ha	2010	25,52	16,15	15,96	98,8	24 679	626 587 ha
	2011	20,37	12,81	12,50	97,6	23 511	614 858 ha

(LAD dati)

ES atbalsta maksājumam 45 euro par hektāru, ja rapsis tiek izmantots enerģijas ieguvei, nebija būtiskas ietekmes uz nozares attīstību. Turklāt šī atbalsta saņemšanai tika radīts nevajadzīgs birokrātisks mehānisms.

Šobrīd rapšu nozari regulē tirgus – augošs pieprasījums, jo nepietiekams citu eļļas augu nodrošinājums pasaules tirgū.

Taču lauksaimnieku atkarība no dažāda veida subsīdijām ir liela!

Būtisks devums nozarei ir SAPARD un ES struktūrfondu piesaiste saimniecību modernizācijai – tehnikas iegāde, kalšu un uzglabāšanas būvju celtniecība. Taču no kopējā finansējuma nevar izdalīt tieši rapšu audzēšanai piesaistītos finansu līdzekļus jau iepriekšminētās saistības ar graudkopības nozari kopumā dēļ.

Kā papildus valsts atbalsts arī rapša audzētājiem minams akcīzes nodokļa atbrīvojums no iegādātās dīzeļdegvielas, rēķinot atbalsta likmi 100 l uz hektāru gadā.

9. Resursu izmaksas (darbaspēks, izejmateriāli, elektrība u.c.)

Izmantojot LLKC izstrādātos bruto aprēķinus rapšu audzēšanai 2011. gadam, iegūst sekojošus rādītājus: pie plānotās ražas 3 t/ha ziemas rapšiem (tātad ieņēmumu daļa 900 Ls), apmēram 300 Ls ir mainīgās izmaksas, kas sevī ietver sēklas, minerālmēsli, augu aizsardzības līdzekļu izmaksas pēc vienkāršotas shēmas: NPK 162:40:60, viens smidzinājums ar herbicīdu, viens ar insekticīdu un viens ar fungicīdu.

PROJEKTU LĪDZFINANŠĒ
EIROPAS SAVIENĪBA

EIROPAS LAUKSAIMNIECĪBAS FONDS LAUKU ATTĪSTĪBAI:
EIROPA INVESTĒ LAUKU APVIDOS

Saskaņā ar Latvijas Republikas Zemkopības ministrijas un SIA „Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs” 2012. gada 27. janvārī noslēgto līgumu Nr. 2012/16, aktivitāte „Nozaru ekspertu ziņojumi”

Atbalsta Zemkopības ministrija un Lauku atbalsta dienests

Otra pozīcija ietver mašīnu un roku darbu (ņemot vērā vidējās pakalpojumu izmaksas pēc zemnieku aptaujas), kura arī veido apmēram 300 Ls/ha. Tātad vienkāršoti rēķinot 300 Ls veidojas kā peļņa, pluss jāpieskaita platībmaksājumi 94 Ls apmērā (bet bez samazinājuma koeficienta). Izskatās vilinoši, diemžēl šī sistēma neuzskaita tā sauktās slēptās un arī administratīvās izmaksas, piemēram, zemes nodokli un vai zemes nomas maksu par attiecīgo platību, sagādes izdevumus saistībā ar visu nepieciešamo izejvielu piegādi, grāmatvedības pakalpojumus, dažādus izdevumus saistībā ar darba drošības, ugunsdrošības u.c. ievērošanu, augšņu analīzes, meliorācijas uzturēšanas izmaksas, graudu kaltes izmaksas u.c.

Pamatizmaksas rapšu audzēšanā veidojas no izejmateriālu un tehnikas izmaksām (ieskaitot degvielu, remontmateriālus u.c.). Darbaspēka patēriņš salīdzinoši izmaksās sastāda apmēram 10 %, kas saistīts tikai ar mehanizācijas līmeņa nodrošināšanu.

Vienkāršoti rēķinot, lai atgūtu ieguldītās izmaksas, rapšu raža nedrīkst būt zemāka par 2 tonnām no hektāra, pat gadījumā, ja izejvielu izmaksas tiek ekonomētas, piemēram, uz barības vielām, kuras netiek nodrošinātas vajadzīgajā daudzumā. Darbošanās ap 1 hektāru, neatkarīgi no ražas lieluma tāpat izmaksā vismaz 300 latu, neņemot vērā iepriekš neuzskaitītās tā sauktās administratīvās izmaksas. Mazajās saimniecībās iegūtās rapšu ražas pēdējo piecu gadu periodā: 1-1,5 t/ha, nav ekonomiski attaisnojamas. Papildus saņemtie hektārmaksājumi kompensē zaudējumus, bet nekādā veidā neveicina investīciju piesaisti modernizācijai, kas savukārt varētu veicināt ražības celšanos.

Savukārt specializētajās graudkopības saimniecībās, kur neievēro agronomiski pamatoto augu seku, bet gan vienkāršotu augu maiņu, gan augu aizsardzības līdzekļu daudzums, gan minerālmēslojums tiek izmantots būtiski vairāk: NPK 180 – 80 -100, smidzinājums ar sēru un boru saturošiem šķidrājiem mēslošanas līdzekļiem, rudenī divi herbicīdi (nezāles un sārņaugi) un fungicīds (kā augšanas regulators), pavasarī, iespējams, pat vairākreizu insekticīds un jau dalīts fungicīdu smidzinājums. Kopējais rapšu lauku apstrāžu skaits var sasniegt pat 8 reizes, kas palielina izmaksas vismaz par 100 latiem uz hektāru, bet garantē stabilu ražu ieguvei.

Diemžēl jāatzīst, ka rapšu ražu būtiski ietekmē apkārtējās vides faktori – pirmkārt, klimatiskie apstākļi, otrkārt, specifisku kaitēkļu savairošanas iespējamība atsevišķos gados. Šos draudus ar agrotehniskām metodēm ne vienmēr izdodas ierobežot, tāpēc pastāv zināms risks, ka ieguldītās izejvielu izmaksas augstu ražu (virs 3 t/ha, jo potenciāls ir lielāks) ieguvei var neatpelnīt. Tāpēc bieži vien saimniecības izvēlas mainīgās izmaksas palielināt pavasarī, pēc būtiskākā vides faktora – ziemošanas, izvērtēšanas. Piemēram, palielinot, barības elementu (ieskaitot minerālmēslojumu šķidrā veidā) daudzumu, vai insekticīdu lietošanas skaitu, ņemot vērā kaitēkļu invāziju, lielākas ražas ieguvei izvērtējot pārziemojušo augu skaitu.

Problēmas specializētajās graudaugu saimniecībās varētu sagādāt vienveidīgais minerālmēslojums, kuru izmanto gan graudaugu, gan rapšu mēslošanā. Kāda konkrētā elementa trūkums var kļūt par iemeslu tam, ka ražu līmenis nepaaugstinās, neskatoties uz to, ka visi agrotehniskie pasākumi veikti precīzi. Šo risku var mazināt zaļmēslojuma intensīvāka ieviešana

SIA "Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs"

graudkopības saimniecībās (piemēram, tauriņziežu audzēšana) un organiskā mēslojuma lietošana. Diemžēl ņemot vērā lopu blīvumu Latvijā, un statistikas datus, organiskais mēslojums tiek izmantots tikai desmitajā daļā no visas aramzemes!

10. Priekšlikumi nozares attīstībai un LAP pasākumiem

Rapšu audzēšana Latvijā attīstījusies nevis pateicoties kaut kādam atbalstam, bet gan tirgus pieprasījumam, tāpēc tās attīstība pēdējos piecus gadus ir bijusi stabila, bez būtiska pieauguma vai krituma. Specializētajās graudkopības saimniecībās stabilākas rapšu ražas varētu nodrošināt, piemēram, tauriņziežu iekļaušana augu maiņā. Tas, iespējams, pieaugot vai nu pieprasījumam pēc rupjās barības lopkopībā vai izejvielas biogāzes ražošanai. Arī hektārmaksājumu pieaugums varētu veicināt citu, mazāk izdevīgu no ekonomiskā viedokļa, kultūraugu iekļaušanu augu maiņā, tādējādi novēršot potenciālo rapšu slimību vai kaitēkļu savairošanos grūti kontrolējamos apmēros.

Saistībā ar graudkopības nozari LAP pasākumos jāparedz būtiski lielāks atbalsts augšņu ielabošanai: meliorācijas sistēmu kopšanai un atjaunošanai, kaļķošanai.

Jāturpina saimniecību agrotehniskā līmeņa paaugstināšana, modernizējot aprīkojumu, īpaši svarīgi: precīzas sējmašīnas un smidzinātāji augu aizsardzības līdzekļu lietošanai, kombaini. Nepieciešams veidot rapšu pirmapstrādes punktus, jo ne vienmēr katra konkrētā saimniecība var atļauties kaltes. Līdzīgi kā ar graudu kombainiem, arī kalšu jaudas atmaksājas tikai pie noteiktiem apjomiem. Jāveicina noliktavu būvniecība, izmantojot dažādas piespiedu ventilācijas risinājumus, jo noliktavu izmantošana saimniecībā iespējama visa gada garumā, pretstatā kaltei un dažāda izmēra ventilācijas bunkuriem. Daudz vairāk uzmanības jāvelta loģistikai – rapšu nogādāšanai uz tuvāko pirmapstrādes punktu, pirms tam veicot visus iespējamus priekšdarbus, tostarp aktīvo ventilāciju, nevis bezjēdzīgi nīkstot rindās, lai tikai ātrāk atbrīvotos no kravas.

Nozarē jāturpina kooperatīvu veidošanas tradīcijas.

Jāpilnveido demonstrējumi un izmēģinājumi. Bez jau tradicionālajiem šķirņu un ziemcietības pētījumiem, nepieciešams turpināt pētījumus saistībā ar rapšu slimību un kaitēkļu izplatību un to ierobežošanas iespējām, neatstājot ietekmi uz apkārtējo vidi un dabīgajiem apūdeņošanas avotiem.

Jāveicina rapšu pārstrāde Latvijā, izmantojot rapšu raušus dzīvnieku barībā, savukārt rapšu eļļu - pārtikā. Atbilstošas kvalitātes biodīzeļdegvielas pievienošana fosilajai degvielai jāveicina gan ar nodokļu atlaidēm, gan piespiedu lēmumu, palielināt obligāto piejaukumu līdz 7 %.

11. Spēkā esošās likumdošanas nepilnības un nepieciešamie grozījumi

Attiecībā uz rapšu audzēšanu un pārstrādi saistošās likumdošanas akti ir nedaudz un galvenokārt tie skar pārstrādes jomu. Tiek reglamentētas prasības pārstrādes produktiem, īpaši attiecībā uz nekaitīgumu un drošumu lietošanā. Prasības attiecībā uz biodīzeļdegvielas ražošanu pakārtotas politiskām ambīcijām un diemžēl nav radījušas gaidīto atdevi. Taču tas nevar būt iemesls, lai vispār atteiktos no biodīzeļdegvielas ražošanas, jo izveidotas ražotnes ar atbilstošām jaudām.

PROJEKTU LĪDZFINANŠĒ
EIROPAS SAVIENĪBA

EIROPAS LAUKSAIMNIECĪBAS FONDS LAUKU ATTĪSTĪBAI:
EIROPA INVESTĒ LAUKU APŪDĪBOS

Saskaņā ar Latvijas Republikas Zemkopības ministrijas un SIA „Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs”
2012. gada 27. janvārī noslēgto līgumu Nr. 2012/16, aktivitāte „Nozaru ekspertu ziņojumi”

Atbalsta Zemkopības ministrija un Lauku atbalsta dienests

Pēdējos gados strīdus iemesls rapšu audzētājiem bijis ar biškopjiem un vides aizsardzības speciālistiem saistībā ar nekorektu augu aizsardzības līdzekļu lietošanu rapšu sējumos. Jāpārskata reglamentējums sistēmas iedarbības insekticīdu lietošanā rapšu laukos, izvērtējot visas blakusparādības, saistībā ne tikai ar bišu, bet arī citu dabisko apputeksnētāju aizsardzību.

Kontrolējošām institūcijām jāveic regulāras pārbaudes, lai izslēgtu iespēju Latvijā dabiskā vidē nonākt ģenētiski modificētām rapšu sēklām, kam var būt negatīvas tālejošas sekas.

12. Nozares stiprās un vājās puses, draudi un iespējas

Stiprās puses

Piemērots klimats rapšu produkcijas izaudzēšanai, pietiekams mitrums, mērena temperatūra (ilggadīgie meteoroloģiskie rādītāji neuzrāda anormālu sausumu vai plūdus, ka tiešā veidā var iznīcināt ražu)

Pozitīvas iestrādes iepriekšējos 10 gados, pakāpeniska platību un kopražas palielināšanās

Pietiekams informatīvais lauks – pieejami praktiski pielietojami risinājumi, plaša teorētiskā bāze, bijis atbalsts pētījumiem

Stabils noieta tirgus, attīstītas eksporta iespējas (pateicoties LPKS „Latraps”, u.c. tirdzniecības kompānijām)

ES konservatīvā nostāja un sabiedrības spiediens Latvijā neveicina ĢMO rapša audzēšanas iespējas

Vājās puses

Nepietiekams tehniskais nodrošinājums saimniecību līmenī,

Nepietiekamas zināšanas, kas saistītas nevis ar informācijas nepieejamību, bet gan pašu lauksaimnieku pasivitāti

Nepietiekams rapšu pārstrādes produkcijas noieta lokāli Latvijā un Baltijā, kas būtu alternatīva eksportam, ja mainās pasaules tirgi

Neievērojot augu maiņu, veidojas atkārtoti sējumi, kas palielina slimību un kaitēkļu savairošanās risku, tādējādi samazinot ražas potenciālu

Pastāv melnais tirgus (pārrobežu tirgus), kas samazina kopievākumu, un tiek deklarētas rapšu platības kā kultūraugs, lai gan preču produkciju neiegūst

Draudi

Globālajā tirgū mazinoties pieprasījumam pēc biodīzeļdegvielas, samazināsies pieprasījums, līdz ar to cenas, ja netiks veidotas spēcīgas produkcijas realizācijas alternatīvas vietējā tirgū

SIA "Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs"

Attīstoties citām konkurētspējīgākām (arī šķietami negodīgi izveidotām, pateicoties mākslīgi veidotām valsts subsīdijām) nozarēm notiks cīņa par aramzemi

Mākslīgi kavējot saimniecību palielināšanos, neatbrīvojas līdz šim mazintensīvi (vai nemaz – iespējams, epizodiski apļaujot) izmantotās LIZ, kurās varētu audzēt rapsi

Steidzami neveicot ārkārtas pasākumus meliorācijas sistēmu uzturēšanai un kopšanai, var zaudēt būtiskas agrotehniski iekoptas platības, jo nenotiek dabiska nokrišņu novadīšana

Nepietiekami precīza agrotehnika (piem., novēloti sējas termiņi) kombinācijā ar bargiem klimatiskajiem apstākļiem (piem., kailsals ziemā) samazina ziemas rapšu ražu, tātad ekonomisko efektivitāti

Samazinoties lauksaimniecības dzīvnieku blīvumam, samazinās organiskās vielas daudzums aramzemē, ko nevar palielināt ar minerālmēsliem, nepietiekams un nesabalansēts mēslojums nerada ražu pieaugumu

Nepieaugot hektārmaksājumiem, nebūs motivācijas strādāt – kāpēc riskēt, ja var saņemt naudu par it kā neko nedarīšanu – zāles apļaušanu

Iespējas

Jāveicina būtiski lielāka rapšu pārstrādes produktu izmantošana pārtikas un dzīvnieku barības industrijā, veicinot lokālu pārstrādātāju attīstību, līdz ar to lielāku pievienoto vērtību

Jāpalielina % biodīzeļdegvielas piejaukums fosilajai, kā arī jāpagarina šāda maisījuma izmantošana (izņemot tikai ziemas mēnešus), lai veicinātu rapšu eļļas noietu vietējā tirgū, jo jau uzbūvēto rūpnīcu jaudas ir pietiekamas

Iespējas iegūt būtiski lielāku peļņu, nekā citām kultūrām, labvēlīgu apstākļu sakritībā – laba ziemošana, labas ražas un laba iepirkuma cena

Iespēja būtiski nepalielinot sējplatību, iegūt lielāku kopražu uz ražības paaugstināšanas rēķina, jo ir neizmantots ražu potenciāls

Ievērojot visus AAL lietošanas pasākumus (tai skaitā sistēmas insekticīdu aizliegšanu rapšu ziedēšanas laikā) rapšu sējplatību pieaugums pozitīvi ietekmētu biškopības nozari.

PROJEKTU LĪDZFINANŠĒ
EIROPAS SAVIENĪBA

EIROPAS LAUKSAIMNIECĪBAS FONDS LAUKU ATTĪSTĪBAI:
EIROPA INVESTĒ LAUKU APVĪDOS

Saskaņā ar Latvijas Republikas Zemkopības ministrijas un SIA „Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs”
2012. gada 27. janvārī noslēgto līgumu Nr. 2012/16, aktivitāte „Nozaru ekspertu ziņojumi”

Atbalsta Zemkopības ministrija un Lauku atbalsta dienests